

Rotterdam $\frac{40}{45}$

J.L. VAN DER PAUW

V O O R W O O R D

De stad Rotterdam kan niet los worden gezien van haar verleden. En in dat verleden neemt de Tweede Wereldoorlog een cruciale plaats in. Hoe Rotterdam er tegenwoordig uitziet, hoe de stad is aangelegd en opgebouwd, werd in grote mate bepaald door en tijdens de oorlog. Op 14 mei 1940 werd het hart van de stad verwoest en onmiddellijk daarna werden de eerste plannen ontworpen voor een nieuwe inrichting van dit gebied. Deze plannen legden de basis voor het Rotterdam zoals we dat nu kennen.

Maar de oorlog heeft ook zijn impact gehad op de bevolking. Veel oudere Rotterdammers hebben nog steeds heftige herinneringen aan de oorlogsjaren. Door wat er in de oorlog verloren ging, voelen zij zich afgesneden van een belangrijk deel van hun verleden. Wat de stad toen is aangedaan heeft een breuk veroorzaakt, zowel voor de stad zelf – de breuk tussen het oude en het nieuwe Rotterdam – als voor zijn inwoners.

Als burgemeester van Rotterdam kom ik veel mensen tegen voor wie het verleden nog zeer levend is. Maar daarnaast heeft het verleden ook mijn persoonlijke interesse, de geschiedenis boeit me en ik voel me erbij betrokken. Daarom ben ik zo blij met deze publicatie, die zo aanschouwelijk en toegankelijk maakt wat de oorlogsjaren voor Rotterdam hebben betekend. Door de opzet van dit nieuwe boek kunnen we de oorlogsjaren bijna als een film volgen.

Ik hoop dat deze uitgave ook de jongere generaties zal weten te boeien en dat zij daardoor meer gaan beseffen wat de oorlogsperiode voor Rotterdam heeft betekend.

Burgemeester Ahmed Aboutaleb, Rotterdam 2014

INHOUD

<i>Inleiding</i>	5
1 VOOR DE STORM	6
2 DE MEIDAGEN VAN 1940	12
3 HET BOMBARDEMENT VAN 14 MEI 1940	34
4 DE EERSTE OORLOGSJAREN	58
5 DE WEDEROPBOUW	74
6 HOE LANG NOG?	86
7 HET VERZET	100
8 DE HONGERWINTER	112
9 DE BEVRIJDING	130
<i>Tot slot</i>	138
<i>Toelichting</i>	142
<i>Illustratieverantwoording</i>	144
<i>Colofon</i>	144

INLEIDING

Dit boek over de oorlogsgeschiedenis van Rotterdam gaat uit van ruim honderd foto's die gekozen zijn op basis van twee kwaliteiten: ze zijn elk voor zich aansprekend en ze bieden daarbij een aanknopingspunt voor het vertellen van een belangrijk of kenmerkend onderdeel van deze geschiedenis. Bovendien geven ze met elkaar in openvolging een goede indruk van wat zich in de oorlog in Rotterdam heeft afgespeeld. De foto's worden bij ieder hoofdstuk ingeleid door een korte tekst die bedoeld is om ze binnen de historische context te kunnen plaatsen. De bijschriften geven vervolgens per foto nadere informatie. Op deze manier heb ik geprobeerd om in alle beknoptheid toch een juist beeld te geven van de afzonderlijke gebeurtenissen en van de oorlogsperiode als geheel. Voor een uitgebreide geschiedenis van Rotterdam in oorlogstijd verwijs ik in alle bescheidenheid naar mijn omvangrijke standaardwerk *Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog* (2006). Tot zo ver mijn doel en aanpak. Maar ik wil ook nog iets anders kwijt.

Station Hofplein, inmiddels ter ziele, was in de jaren zestig al een dooie boel. Je kon er als kind eens van voor naar achter en van links naar rechts doorheen rennen, of hooguit, als je moeder even niet keek, een vuile broek halen door op het stootblok

te klauteren, maar dan was de lol wel ongeveer op. Hoewel... je had aan één kant van de hal ook nog een loket, al was dat vrijwel nooit open. Daar maar eens kijken. Door het venster kon je binnen in de ruimte twee grote ingelijste foto's zien hangen. Ze toonden allebei een deel van de stad en als je even beter keek, zag je bij beide ongeveer in het midden hetzelfde grote, langwerpige bouwwerk. Dat moest toch ook het station Hofplein zijn? Alleen was het op één foto veel ouderwets, doordat er een mooi rond gebouw voor stond, met markiezen. Maar wat opvallender was, op die ene foto werd het station omgeven door allemaal huizen en een levendige drukte, terwijl het op de andere in een naargeestige, grotendeels lege vlakke lag. Wat was hier gebeurd? Ik kon het niet begrijpen en de uitleg van mijn moeder was voor mij ook niet echt te vatten. Ik weet nu meer, maar de verbazing is altijd gebleven. Ik wil daarvan graag het een en ander laten zien en daarbij wat vertellen. Want ook in de doorgeleerde vakhistoricus holt nog steeds dat nieuwsgierige jongetje rond.

J.L. van der Pauw

- ◀ Luchtfoto's van Station Hofplein en omgeving voor en na de oorlog (1938 en 1946), dezelfde foto's die in het groot in de loketruimte van het station hingen.

De meidagen van 1940

Al op 12 september 1939, terwijl de strijd in Polen nog in volle gang was, had Hitler besloten om, zodra de veldtocht in het oosten voorbij was, zo snel mogelijk een westelijk offensief te beginnen. Voordat Frankrijk en Engeland de kans kregen de Duitse opmars te stuiten, wilde hij Nederland, België, Luxemburg en Noord-Frankrijk (benoorden de Somme) veroveren. Snel doorstoten tot aan de Noordzee moest daarbij voorkomen dat het Britse leger op de Nederlandse kust zou landen, zich in de Vesting Holland - het gebied ten westen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie - zou verschansen en van daaruit zijn luchtmacht tegen Duitsland zou inzetten.

Op 9 oktober 1939, twee dagen na de capitulatie van Polen, deed Hitler een instructie uitgaan waarin hij de legerleiding opdracht gaf een oorlog in het westen voor te bereiden. Er werden verschillende plannen ontworpen voor de overrompeling van Nederland, België, Luxemburg en Noord-Frankrijk, een offensief dat met de codenaam Fall Gelb werd aangeduid. Het definitieve plan kwam op 24 februari 1940 gereed. Dit aanvalsplan was even ingenieus als gedurfd. Het doel werd voor wat Nederland betreft als volgt geformuleerd:

“Der Angriff ‘Gelb’ bezweckt, durch rasche Besetzung Hollands das niederländische Hoheitsgebiet dem Zugriff Englands zu entziehen, durch Angriff über belgisches und luxemburgisches Gebiet möglichst starke Teile des franz-engl. Heeres zu schlagen und damit die Vernichtung der militärischen Machtmittel des Feindes anzubahnen.”

Hoewel Nederland er met alle macht naar streefde zijn neutraliteit te handhaven, kon niet worden uitgesloten dat het land onverhoopt toch in een oorlog betrokken zou raken. De Nederlandse regering en de legertop waren er in de vooroorlogse jaren van uitgegaan dat bij een nieuwe oorlogsdreiging een eventuele aanval op Nederlands grondgebied vooral van Duitsland te verwachten was. Die aanval zou dan dus over land vanuit het oosten en het zuiden plaats hebben en de verdediging was daarop ingericht. Opeenvolgende linies en stellingen beschermden het meest belangrijke en vitale deel van het land, de door forten, bunkers en inundeerbare waterlinies omringde Vesting Holland. Dit gebied omvatte ongeveer de huidige Randstad, met de steden Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam.

◈ ◉ Watervliegtuigen, Maaskade-Westzijde

Mevrouw C. Baars fotografeerde graag en goed. Ze maakte onder meer vanuit haar woning aan de Maaskade 97 op het Noordereiland af en toe opnames van de taferelen op de Maas, met grote zeilschepen, sleepboten en kleinere vaartuigen. Er zijn er verschillende van bewaard gebleven. Maar nadat ze op de ochtend van 10 mei 1940 in alle vroegte door het lawaai van bommenwerpers en de doffe inslagen op vliegveld Waalhaven was gewekt, zag ze even voor vijf uur vanuit haar raam een heel ongewoon schouwspel. Op de Maas voor haar huis landden naar het westen toe watervliegtuigen, waarna deze omkeerden en naar de Maasbruggen terug 'taxieden'. Ze zag

kans om er twee foto's van te maken. Aan de overkant van de Maas is op de beelden nog de skyline van het oude Rotterdam te zien, met de huizen langs de Boompjes en daarachter de Zuiderkerk. Vier dagen nog, dan zou dat alles voorgoed verdwenen zijn.

De watervliegtuigen waren Duitse Heinkel He-59 toestellen, twaalf stuks in totaal. Ze waren om 02.20 uur Nederlandse tijd op het Zwischenahner Meer, ten westen van Oldenburg, volgeladen met in totaal 120 Duitse soldaten en hun bewapening en uitrusting en kort daarna stegen ze op. Op 2500 tot 3000 meter hoogte ronkten de trage vliegtuigen na enige tijd de Ne-

derlandse grens over, waarna ze de eerste beschietingen met luchtdoelgeschut (flak) te verduren kregen. Rond 04.55 uur landden ze op de Maas, aan weerszijden van de Maasbruggen: vier aan de westkant, acht aan de oostkant.

Al een maand lang hadden de Duitse soldaten twee tot drie maal per week op en aan het Zwischenahner Meer deze landingsoperatie geoefend. Daarbij waren de omstandigheden die ze in het te bezetten gebied zouden aantreffen wel nagebootst, maar dat Rotterdam de plaats zou zijn waar ze hun landing zouden moeten uitvoeren, bleef om veiligheidsredenen geheim; dat werd hun pas op 9 mei bekendgemaakt. Slechts

uren later, in het donker nog, ging de operatie van start.

De landing met watervliegtuigen op een rivier midden in een vijandelijke stad was natuurlijk een enorm waagstuk, want zowel de grote, logge toestellen zelf als de soldaten die daaruit met rubberbootjes naar de wal moesten peddelen om de Maasbruggen in te nemen waren een gemakkelijk doelwit voor de tegenstander. Maar die tegenstander was, op een paar politieagenten na, tijdens de landingsoperatie nog niet te bekennen. Het duurde even eer er Nederlandse soldaten op het strijdtoneel aan de Maas verschenen, de Duitsers waren toen al aan land.

De eerste oorlogsjaren

Zomer 1940 – eind 1942

De eerste oorlogsjaren, tot eind 1942, werden gekenmerkt door het feit dat Duitsland in de oorlogvoering het tij mee had. De Duitsers werden door de Nederlandse bevolking dan ook algemeen als onoverwinnelijk beschouwd, in ieder geval voor zover de toekomst kon worden overzien. In bezet gebied vestigden de Duitsers in deze periode hun eigen bewind en verstevigden ze hun macht, onder meer door op allerlei terreinen bestuurders aan te stellen die hun gedachtegoed en doelstellingen deelden en bereid waren met hen samen te werken. Zo werd bijvoorbeeld in veel gemeenten, waaronder Rotterdam, de zittende burgemeester vervangen door een lid van de NSB. De gemeenteraden werden bovendien afgeschaft, want dergelijke, democratische praatcolleges behoorden tot de 'oude politiek', waarmee nu definitief werd afgerekend. Daarnaast voerde de Duitse bezetter controle en repressie op de maatschappij uit met zijn eigen organisaties, zoals de 'Sicherheitspolizei und SD'.

Het meest schrijnend van alle ingevoerde maatregelen waren echter die welke gericht waren tegen de joden. Deze bevolkingsgroep werd systematisch uit de samenleving weggedrongen en uiteindelijk werden de joden als beesten afgevoerd, hun ondergang tegemoet. De uitsluiting van de joden deed sluipenderwijs haar intrede maar mettertijd kwamen er steeds meer en zwaardere maatregelen. Het begon in het najaar van 1940 met registratie, daarna volgde onder meer het gedwongen ontslag uit bepaalde beroepen. In 1941 namen de anti-joodse maatregelen snel toe, zoals met het verbod om cafés en restaurants te bezoeken, het verbod om in bepaalde delen van de stad te komen, het verbod om van het openbaar vervoer gebruik te maken, enz. En het eindigde in de periode van juli 1942 tot april 1943 met de deportatie van het overgrote deel van alle 'Volljuden' in Rotterdam. Van de 6790 joden die uit Rotterdam werden weggevoerd, zijn er meer dan 6300 omgekomen.

Een andere reeks gebeurtenissen waardoor de Rotterdamse samenleving getroffen werd, waren de vele geallieerde bombardementen. Direct na de meidagen was er algemeen opluchting dat het oorlogsgeweld eindelijk voorbij was, maar die vreugde was van korte duur. Al op 25 mei werd het stadsgebied opnieuw getroffen: om 02.30 uur vielen er Britse bommen op het Noordereiland. De geallieerde luchtaanvallen waren vooral bedoeld voor het havengebied en diverse andere locaties waar zich bedrijven en objecten van strategisch belang bevonden.

◆ Kolenroof

Naarmate de kou toenam, en tegelijkertijd de kolenvoorraden slonken en de gaslevering werd teruggeschroefd, nam de behoefte aan brandstof sterk toe. Dit leidde ertoe dat op zondag 12 november in Zuid ongeveer tweeduizend (!) Rotterdammers overgingen tot plundering van de kolenopslagplaats van de Verenigde Brandstoffenhandel aan de Brede Hilledijk, hoek Hillelaan. Dat gebeurde niet toevallig daags na de grote novemberrazzia: de politie was toen inmiddels ontwapend en een deel van haar personeel was weggevoerd, waardoor zij de opslagplaatsen niet meer afdoende kon bewaken. De plunders werden door de Wehrmacht weggejaagd, maar de volgende ochtend vroeg ondernamen velen een tweede poging, waarbij tientallen personen werden gearresteerd. In totaal werd hier 150 ton kolen buitgemaakt.

Ook nadien waren kolenopslagplaatsen van de spoorwegen en van brandstoffenhandels nog meermalen het doelwit van massale plunderingen. En met de kolen verdwenen soms ook grote delen van de opslagloodsen: als brandhout. Plunderingen van kolentransporten die op weg waren naar ziekenhuizen, voedselbedrijven of gaarkeukens kwamen al snel ook steeds meer voor. Politiebegeleiding, soms door zeven agenten, bleek vaak niet afdoende om plunders weg te houden. Die ontwikkelden een behendige aanvalstactiek, waarmee zij voor wolven niet onderdeden: wanneer agenten de meute links wegjoegen, vielen anderen de karren van rechts snel aan.

◆ Naar het dieptepunt

Hongerwinter. Twee oude mannen zoeken tussen het vuil op een braakliggend terrein naar restanten die misschien nog enigszins eetbaar of verstoekbaar zijn. Eind 1944 begon de schaarste talloze Rotterdammers wanhopig te maken. Velen hadden niets meer om te eten of in het noodkachelkje te verstoken. Mensen teerden uit, leden kou, vervuilden en werden ziek. 'Noch vierzehn Tage, Herr Doctor, dann fängt das große Sterben an', kreeg een arts van het Bergwegziekenhuis begin januari 1945 van een Duits officier te horen. Die voorspelling kwam uit. De grote sterfte als gevolg van honger en kou kwam in de loop van die januarimaand op gang. De hongersnood ging op grote schaal zijn tol eisen. Stierven er in de eerste vijf maanden van 1944 in Rotterdam 2831 mensen, in dezelfde periode in 1945 waren dat er 7307. Bijna de helft van hen overleed aan uithon-

gering. Van de andere helft gingen er velen dood aan besmettelijke ziekten. Maar aangezien de toegenomen vatbaarheid daarvoor weer voor een belangrijk deel voortvloeide uit verzwakking ten gevolge van ondervoeding (naast vooral de slechte hygiëne), bevinden zich onder deze overledenen aan ziekten vermoedelijk ook veel mensen die indirect door de hongersnood zijn omgekomen.

♣ Voedseldroppings

In de eerste drie maanden van 1945 maakte de hongersnood week na week meer slachtoffers, vooral in de steden, en de voedselvoorraden in West-Nederland raakten uitgeput. Rijkscommissaris Seyss-Inquart had daarom eind maart '45 toegestemd in het leggen van contact met de geallieerden over het verstrekken van directe noodhulp aan dat gebied. Na veel onderhandelen stemden de Duitsers er in de avond van 25 april 1945 in toe dat de geallieerden voedseldroppings boven bezet West-Nederland zouden gaan uitvoeren. Maar door misverstanden en slecht weer hadden de eerste voedseldroppings pas plaats op 29 april. Bij Rotterdam gebeurde dat op het vliegveld Waalhaven, dat echter nog vol lag met landmijnen – dat was te laat aan de Britten doorgegeven. Een deel van de 137 ton aan afgeworpen voedsel vloog dan ook bij het neerploffen meteen weer de lucht in en er waren twee dagen nodig om de rest voorzichtig te bergen. In de dagen daarna werd een ander afwerpterrein gebruikt, een polder bij Terbregge. Hier werd van 30 april t/m 8 mei in totaal 3656 ton voedsel afgeworpen.

Op de eerste foto werpt een Lancaster bommenwerper van de RAF zakken en pakketten met voedsel af boven de polder bij Terbregge. In de polder zijn eerst door jachtvliegtuigen 'flares' afgeworpen: rook- en lichtsignalen die het terrein voor de bommenwerpers markeren. Verder zijn er de talrijke 'Rommel-asperges' te zien: palen die geallieerde luchtlandingen moeten verhinderen.

Op de tweede foto worden de afgeworpen voedselpakketten door de bevolking verzameld, wat onder toezicht van de politie gebeurde. Pakketten wilden nog wel eens – al dan niet per

ongeluk – openscheuren. Vooral de jeugd deed zich dan te goed aan bijvoorbeeld repen chocolade. De magen waren die overdaad aan luxe echter ontwend, met het gevolg dat sommigen al snel met de handen op de knieën over een sloot gebogen stonden.

De verzamelde zakken en pakken met voedsel moesten eerst de drassige weilanden worden uitgesjouwd. Karren en wagens zorgden daarna voor verder transport, hetzij direct per paard en wagen naar Rotterdam, hetzij naar schepen die bij Terbregge in de Rotte klaarlag en vandaar naar de stad voeren.

♣ Een jongetje boft

April-mei 1945. Een jongetje boft! Hij mag meevaren met een van de schepen die de voedselpakketten van Terbregge naar Rotterdam brengen. Hij kan zich alvast tegoed doen aan een van de voedselrantsoenen, waar de meeste Rotterdammers nog dagenlang op zouden moeten wachten.

In Rotterdam werd al het aangevoerde voedsel namelijk eerst opgeslagen, terwijl er een zorgvuldige distributie werd uitgedokterd. Dat vereiste veel sorteerwerk en overleg. En daar ging veel te veel tijd mee verloren. Terwijl de voedselvoorraden in Rotterdam al op 27 april geheel waren uitgeput en het sterftecijfer in Rotterdam omhoog vloog (in week 18, begin mei, 418 doden), had de eerste uitdeling van gedropt voedsel (600 ton biscuits) pas op 13 mei plaats. En dat is voor veel ernstig verzwakte mensen te laat geweest.

ILLUSTRATIEVERANTWOORDING

INSTELLINGEN NEDERLAND

- Stadsarchief Rotterdam
 - C. Baars: 18, 19
 - Dekhuizen: 34
 - H.F. Grimeyer: 85, 96, 128-L, 128-R
 - A. den Herder: 115
 - W.A. Kierdorff: 62, 78
 - J.J. Klaver : 82
 - C. Kramer: 80, 111, 130, 139-boven
 - De Maasbode: 9
 - J. van Rhijn: 64, 67, 69, 74, 83, 95, 99, 100, 104-105, 112, 118, 123, 124, 133, 140, 141
 - L.M.A. van der Werff: 121
 - Onbekend: 38-R, 43, 45, 54-55, 56, 57, 61-onder, 66-onder, 68-R, 98-L, 134, 135, 137, 138
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie
 - Algemeen Dagblad: 142
 - Nationaal Bevrijdingsmuseum Groesbeek: 40
 - Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum Overloon: 48
 - J. van Rhijn: 10, 73
 - Stapf Bilderdienst: 63, 94
 - A.J. Visser : 125
 - Onbekend: 8, 22, 39, 66-boven, 68-L, 93, 98-R, 107, 108, 120
- Nederlands Fotomuseum
 - A. den Herder: 46
 - C.L.M. Molkenboer: 119, 127, 129
 - J. Kamman: 139-onder
- Algemeen Dagblad / Rotterdams Dagblad : 84
- Algemeen Nederlands Persbureau (foto E.A. Hof) : 81
- Centraal Fotopersbureau (foto's E.A. Hof): 79, 116

- Foto Geljon (foto J.A. Vrijhof): 110
- Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (Polygoonjournaal): 11
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie: 32, 37-boven, 37-onder, 42
- Historische Collectie Nationale-Nederlanden: 26-L, 26-R
- De Persgroep (Rotterdams Nieuwsblad): 65, 117
- Spaarnestad Fotoarchief, Haarlem: 6
- Aviodrome, Lelystad: 4-boven, 4-onder
- War Photo Holland: 25
- Collectie Imkamp (foto A. Hustinx): 53

INSTELLINGEN BUITENLAND

- Associated Press: 21
- Getty Images: 49, 50-51, 52
- Imperial War Museum: 70-R
- National Archives (NARA), USA: 86, 89, 90-91
- The National Archives (TNA), UK: 58, 71, 72
- Bundesarchiv: 28

PARTICULIERE RECHTHEBBENDEN

- J.J. Baart: 44
- J.C.A. Gadourek-Backer (erven): 33, 41
- G. Groeneveld : 17, 29, 31
- G.M. Keislair: 61-boven
- A. Koster: 97, 126
- J. Kroon: 12, 24
- K. Mallan (erven): 20
- J. van Mill: 30
- R. Schiller: 16, 23, 27-L, 27-R, 47
- H.E. Sturm: 77
- H. Romer: 136
- Collectie auteur: 38-L, 70-L, 102, 103, 106, 109

COLOFON

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m.
Stadsarchief Rotterdam
www.stadsarchief.rotterdam.nl
stadsarchief@rotterdam.nl

TEKST EN SAMENSTELLING

J.L. van der Pauw, Schagen

VORMGEVING

Riesenkinder, 's-Hertogenbosch

© 2014 WBOOKS / J.L. van der Pauw

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoerd, openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. © c/o Pictoright Amsterdam 2014.

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij genereuze bijdragen van de Erasmusstichting Rotterdam, de G.Ph. Verhagen-Stichting en de Stichting Bevordering van Volkskracht.

Derde herziene en uitgebreide druk, 2024

ISBN 978 94 625 8629 1

NUR 689, 693

 WBOOKS

40
45

**Rotterdam 40-45 vertelt het verhaal van de stad
in de Tweede Wereldoorlog.**

Rotterdam heeft het gedurende de oorlogsjaren zwaar te verduren gehad. Vijf dagen slechts had de overrompelende oorlog in mei 1940 geduurd. Vijf lange jaren van Duitse bezetting volgden. Al kort na de meidagen werden de bombardementen op de stad hervat – het oorlogvoeren ging dus gewoon door – en geleidelijk groeide de repressie en begon de vervolging van joden en van allen die zich tegen de bezettende macht keerden. Daarnaast werden veel mannen verplicht in Duitsland te werken; vrouwen en kinderen bleven alleen achter. De schaarste nam bovendien steeds meer toe. Die ging vooral in de Hongerwinter haar tol eisen. In dezelfde barre periode werden 52.000 Rotterdamse mannen opgepakt en weggevoerd. En dit alles speelde zich af in een gehavende, onttakelde en volledig ontwrichte stad.

De 1e en 2e druk van dit boek verschenen in 2014. Deze 3e druk is bijgewerkt en aangevuld met sindsdien beschikbaar gekomen materiaal.

Dr. J.L. van der Pauw is historicus. Eerder publiceerde hij onder meer het omvangrijke standaardwerk *Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog*. Aan dit boek werd in 2008 de Mr. J. Dutilhprijs toegekend voor de beste historische publicatie over Rotterdam in de periode 2006-2007.

'Uniek boek over de oorlogstijd'

De Oud-Rotterdammer

'Bezettingstijd herleeft in krachtige beelden'

AD Rotterdam

'Een monumentaal boek met veel voorheen onbekende foto's'

Trouw

